

Životinje, šutljivi svjedoci Božje tajne u misli svetoga Ambrozija

DRAGO TUKARA*

• <https://doi.org/10.31823/d.30.2.2> •

UDK: 27-36-9:59 Ambrosius, sanctus • Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 18. lipnja 2021. • Prihvaćeno: 15. srpnja 2022.

Sažetak: Članak polazi od činjenice da svaka civilizacija i kultura svjedoče o smislu i vrijednosti životinja u svagdanjem čovjekovu životu i u osmišljavanju njegove egzistencije. Autor uzima u obzir samo nekoliko životinja, njih osam, neke u parovima, a neke pojedinačno, i to samo one koje hodaju po zemlji. Svaka od njih stoji u naslovu rada s istaknutim karakteristikama i čini po jedno poglavlje. Životinje koje su uzete u razmatranje uzete su na temelju opusa sv. Ambrozija. Inače, crkveni oci poslužili su se životinjama i njihovim oznakama za naviještanje i otkrivanje Božjega mističnoga plana preko stvorenja. Simbolika životinja upućuje na usku povezanost zemaljske i nadnaravne stvarnosti, prije svega s kristološkim simbolizmom.

Ključne riječi: životinje, simbolika, čovjek, Isus Krist, misterij, sv. Ambrozije, stvoreni svijet.

Uvod

Za kršćansku vjeru, ukorijenjenu u biblijskom izvještaju, Stvoritelj svijeta stvorio je i životinje, svaku prema svojoj vrsti i stavio ih na korist čovjeku. U činu stvaranja sagledava se Božja dobrota prema čovjeku, ali i čovjekova odgovornost za raspoloživi svijet.

Kršćanstvo je odrastalo u krilu židovske religije, pa se stoga uočava njihova međusobna povezanost. U djelima crkvenih otaca susrećemo simboliku životinja preuzetu od židova, posebno usmjerenu prema budućim događajima. Moglo bi se govoriti o nekoliko simboličnih područja koja

* Doc. dr. sc. Drago Tukara, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Petra Preradovića 17, p. p. 54, 31 400 Đakovo, Hrvatska, drago.tukara@gmail.com

se mogu iščitavati promatrajući životinje: životinje simboliziraju Boga koji ljubi svoj narod, oprašta mu grijeha, vodi ga putem dobra usponima i padovima; životinje simboliziraju čovjeka koji ljubi svojega Boga, čovjeka koji voli sva stvorenja te stupa u dijalog i odnos s njima; kroz simboliku životinja iščitavaju se međuljudski odnosi; životinje okružuju čovjeka i pomažu ispunjenju njegove težnje da se s Bogom sjedini.

S jedne je strane Bog – Stvoritelj, s druge je strane čovjek – stvorenje, oni uspostavljaju međusobne odnose i međusobno komuniciraju, razmjenjuju božansko i ljudsko iskustvo. Sva stvorenja, a na poseban način životinje, u službi su tumačenja i otkrivanja Božjih planova prema čovjeku. Bog preko svojih stvorenja otkriva svijetu svoje postojanje i pokazuje ljubav i brigu prema čovjeku. Među ostalim, Crkva je i u takvom shvaćanju svijeta i čovjeka od početka odrastala i širila evanđeosku poruku.¹

Zbog brojnosti životinja u djelima sv. Ambrozija naša pozornost usmjerena je prema onim životinjama koje su po svojoj tjelesnoj konstrukciji i fizičkim sposobnostima određene živjeti hodajući po zemlji. One se ne mogu uzdići iznad zemlje, ali njihove oznake i kvalitete mogu uzdići čovjekov duh prema zajedničkom Bogu, Stvoritelju. Izvor za rad ponajprije su djela milanskoga biskupa, ali ne sva, kao i neka djela crkvenih otaca. U odabiru životinja vodili smo se nakanom: otkriti mistični Božji plan za čovjeka; a izbor je pao na samo njih nekoliko. Naslove rada čine životinje s njihovim istaknutim oznakama koje smo samoinicijativno stavili. Koliko god su životinje središnja tema našega rada, ipak one nisu krajnji cilj, nego ono što je u njih ugradio Stvoritelj: korisnost čovjeku za zemaljsku i nadnaravnu stvarnost.

1. Ovan – autoritet u zajednici

Ovan je predvodnik i glavni u stadu. Ta tvrdnja naizgled je vrlo jednostavna, ali ona je, općenito, polazišna točka za kršćansku interpretaciju životinja. Njega crkveni oci² na temelju njegovih karakterističnih spiralnih rogova promatraju kao simbol

¹ Središnja tema papine kateheze na trećoj audijenciji 16. rujna 2020. godine na Trijemu sv. Damaza u Vatikanu odnosila se na stvorenje i osobe kao dar, a ne kao stvar: »Najbolji lijek protiv nepri-mjerenoga iskorištavanja našega zajedničkog doma jest kontemplacija. Stvorenja imaju vrijednost u sebi te odražavaju, svako na svoj način, zraku beskrajne Božje mudrosti i dobrote. Tu vrijednost i tu zraku božanskoga svjetla valja otkrivati, a da bismo je otkrili, potrebna nam je šutnja, potrebno nam je slušanje. Potrebno nam je kontemplativno gledanje (...) Kao što su naučavali mnogi duhovni učitelji, nebo, zemlja, more, svako stvorenje posjeduje tu iskonsku sposobnost da nas dovede do Stvoritelja i do zajedništva sa stvorenjem«; preuzeto iz *Glasa Koncila*, 20. 9. 2020. [godište LIX, broj 38 (2413)], 5.

² Literarna djelatnost crkvenih otaca obiluje različitim temama s područja moralnoga i društvenoga života. Kao i za mnoge druge teme, uporište za razmišljanje o životinjama tražili su u Sv. pismu, a ono je nerazdvojno od židovske vjere i tradicije. Židovski zakoni i običaji sadržavali su upute i životnu praksu imajući pred sobom životinje kao *niži stupanj* u nizu stvorenih bića u odnosu na

snage i moći. U biblijskom svijetu ovan je dobio veliku pozornost. Nomadski narodi, kako bi osigurali preživljavanje na prostoru kroz koji su prolazili, gledali su u ovnu sigurnu budućnost njihova stada. Imati stado ovaca u teškim životnim uvjetima bila je sigurnost za koju su se borili. Ne samo da su u ovnu vidjeli produktivnu moć njihovih stada nego su u njegovoj naravi vidjeli znak zapovijedanja, vodstva i obrane ovaca u odsutnosti pastira. I kad nije bilo pastira, ovan je predstavljao sigurnost za stado. Njegova briga za povjereno vlasništvo [stado] i služba predstavnika stada doveli su do toga da je prema Mojsijevu zakonu postao izabrana žrtva Bogu. Njegova zapovjednička narav zaslužuje dostojanstvo, posebno u proročkim knjigama, kada na primjer prorok Danijel (usp. Dn 8, 20) u ovnu ima viđenje kralja midjanskoga i perzijskoga.

Kršćanski egzegeti preuzimali su ono što su pronalazili u Svetom pismu i na tomu su razvijali simboličnu primjenu za svoje vrijeme. Posebno su bili snažni u primjeni simbolike množine *ovnovi* jer su tada u njima promatrali poglavare Crkve, bilo da je bila riječ o apostolima bilo da se odnosilo na sve poglavare, odnosno svećenike, jer su oni dobili zadaću voditi i štititi Kristovo stado. Među njih pribrajani su i patrijarsi i proroci.

S druge strane, uz životinje koje su bile određene za žrtvu, poput janjeta, jarca i bika, ovan se prikazuje kao žrtva u pravom smislu, koja upućuje na Kristovu žrtvu za nas. Sveti Jeronim usporedit će ovnove s mučenicima koji oponašaju Krista, koji se suobličuju Kristovoj žrtvi i na taj način ga slijede, sve dok krvlju mučenika ne budu obrisani grijesi čitavoga svijeta.³

Postojala je i druga linija simboličnoga tumačenja ovna, doduše nije u potpunosti kršćanskoga izvora, ali je među kršćanima bila prisutna. To je linija Filona Aleksandrijskoga koji je tražio u životinjama psihološki simbolizam, pa je tako ovnu pridavao simbolično značenje upravljačkoga razuma koji vodi čitav svijet, poput Logosa. Zatim, ovna je uspoređivao s ljudskom riječi koja je sposobna napasti i raskrinkati neprijatelje.⁴ U tom su ga slijedili i neki drugi kršćanski pisci, kao na primjer Ambrozije kada komentira biblijski redak iz Knjige Postanka: »[Bog] Odgovori mu: 'Prinesi mi junicu od tri godine, kozu od tri godine, ovna od tri godine, jednu grlicu i jednog golubića.« (Post 15, 9) Neki smatraju da je ovdje riječ o nekom obliku

---

čovjeka. O toj temi korisno je konzultirati: A. E. DADON, K. DADON, Stav judaizma prema životinjama u starozavjetnim spisima Biblije, u židovskome pravu i u rabinskoj literaturi, u: *Nova prisutnost* 16(2018.)3, 453–475. O značenju životinja u vremenu prve Crkve, D. TUKARA, Simbolika životinja u tekstovima sv. Ambrozija, u: *Crkva u svijetu* 43(2008.)4, 461–485.

³ Usp. HIERONYMUS, *Commentariorum in Ezechielem* XIV, 45, PL 25, 456 D.

⁴ Usp. M. P. CICCARESE, *Animali simbolici. Alle origini del bestiario cristiano* I, (Agnello – Gufo), Bologna, 2002., 140–141.

umijeća vraćanja jer nakon što su životinje žrtvovane, prepolovljene su postavljene jedna prema drugoj, a pokraj njih je sjedio Abraham. Ambrozije je taj obred žrtvovanja povezivao s našom nadom i vjerom. Prema alegorijskoj interpretaciji ovan je za Ambrozija sličan zraku jer se otkriva kao najkorisnija životinja ljudskom rodu, jer je koristan po vuni, da se ljudi mogu obući, kao što zrak osigurava životnu tvar koju udišemo. Tako ovan daje svojom vunom vanjsku zaštitu tijela kako bi se čovjek mogao zaštititi od hladnoće i drugoga, a zrak osigurava unutarnji život disanjem. Osim toga Ambrozije vidi simbolično značenje u poretku životinja koje su stizale za žrtvovanje. Najprije su prinesene junica i koza, a potom ovan. Junica i koza slične su zemlji i moru, koji su materijalni elementi, i ženskog su roda, dok ovan pripada životinjama muškoga roda, silan po naravi i opasan zbog rogova. Isto tako puhanje zraka koji dišemo izvor je života i vjetar kao muško, potičući produktivne sposobnosti zemlje i gotovo sjedinjen s njom, stvara vegetaciju. Prema tomu te tri životinje, junica, koza i ovan, na mističan način predstavljaju zemlju, more i zrak, izvore života.⁵

Ovan predstavlja našu ljudsku riječ i naš govor jer je snažan, kao i naš govor uspješno djeluje i u jednom smislu on nas ukrašava i odijeva. Ovan koji vodi stado po nekom redu pronalazi svoje objašnjenje u riječi, koja je pravilo života i svih naših potreba.⁶ Ne zaustavlja se na toj razini, nego potiče da pod tom riječju trebamo podrazumijevati Riječ Božju, s kojom je ovan povezan, jer Riječ [Isus Krist] nas je zaogrnila svojim plaštem i uvela nas u kuću vječnoga spasenja. Kod Ambrozija se pojavljuje kristološki aspekt ili tumačenje životinje ovna. Ovan na neki način pomaže Ambroziju i slušateljima da se pravilno shvati tko je Riječ Božja, tko je Isus Krist.

2. Magarac – Kristov poziv i služenje drugima

Zapadna tradicija nametnula je oznake za magarca da je glup i tvrdoglav. Treba uložiti dosta napora da se magarcu pridodaju i one karakteristike koje mu daje Biblija, one pozitivne. Prema broju magaraca koje stočar posjeduje određivalo se čovjekovo blagostanje ili bogatstvo jer se zbog njihove otpornosti i upornosti tim životinjama koristilo za poslove u polju, gotovo kao volovima. Magarci su u stanju prenositi teške terete na dugim relacijama i ponekad su bili sigurniji za jahanje nego konji.

⁵ Usp. AMBROGIO, *Abramo*, II, 8, 50. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1984.

⁶ Usp. AMBROGIO, *Abramo*, II, 8, 52. Radi cjelovitijega uvida u simbolično tumačenje ovna dobro je napomenuti da ovan nije uvijek imao takve pozitivne oznake. U njemu se krije i negativna simbolika, kao na primjer neprijatelj, izjednačuje ga se s bikom, tradicionalnim simbolom oholosti, posebno oholih heretika. Kao heretik odvlači stado u pogriješke i duhovnu provaliju. Za neke iz vremena crkvenih otaca ovan bi označavao ljudski um, za neke misao, a za neke opet pokrete razdražljive duše, naglost i prgavost. I ako bi netko žrtvovao ovna, znači da je u sebi uništio srdžbu.

Ugledne i moćne osobe služile su se magarcem za jahanje, što nam potvrđuje i biblijski navještaj Mesije preko proroka Zaharije (Zah 9, 9). Kada se ispunio proročki navještaj, Mesija je ušao u Jeruzalem na magarcu (usp. Mt 21, 4–5) i taj način ulaska Mesije u *ljudsku povijest* utjecao je na pozitivnu interpretaciju magarca kod crkvenih pisaca u prvim stoljećima.

Magarac je postao i *typus* ili znak pogana. Budući da se nije našao na listi jestivih životinja u staro vrijeme, smatralo se da je magarac nečista životinja. Shvaćen kao takav, predstavljao je narod koji je bez Zakona, pogane koji nisu upoznali Boga. Vrijednost magarca ili u prenesenom smislu poganina vidi se na prijelazu iz Staroga u Novi zavjet, kada Isus izričito traži od dvojice učenika da dovedu magaricu (usp. Mt 21, 2). Isus traži razvezivanje magarice radi njegova jahanja koje ima proročko značenje u izboru poganskih naroda, koji su prije bili nepoučeni i tupi, a sada će postati umilni i podređeni Kristovu jarmu. Dakle Gospodin se poslužio magarcem, odnosno poganskim narodom da navijesti radosnu vijest.

Biblijski citati koji spominju magarca tipološki upućuju na ono što se u sjeni događa s poganskim narodima koji su postali jahaća životinja Isusu. Čitamo da je magarac u pratnji Izaka dok ide na žrtvovanje (usp. Post 22, 3 ss).⁷ Za taj biblijski izvještaj sveti Ambrozije će kazati:

»Upravo je magarica tip ili uzor, jer istina se nalazi na mladetu magaričinu. U ovoj životinji predoznačen je narod pogana koji je jedno vrijeme bio pod teretom grijeha, a sada je podređen Kristu. Izak je dakle arhetip Krista koji se stavlja na žrtvovanje. Izak je stigao na magarici kako bi simbolizirao narod svih nacija koji bi trebao povjerovati. Stoga je Gospodin, kada je odlučio žrtvovati se, razriješio mladunče magarice i sjeo na njega, po naravi je blag i miran i ponudio je Kristu svoja leđa.«⁸

Biblijski izvještaj o učenicima koji trebaju odvezati magaricu i dovesti je zajedno s mladunčetom Gospodinu Isusu ima za crkvene oce mistično značenje. U mladunčetu se krije poziv poganima [dovedite mi ih], a mladunče još nije ukročeno i nije osjetilo zatezanje uzda. Ne samo da označava poziv poganima, ono označava i naše ljudsko stanje prije dolaska Isusa Krista. Tako mlado magare označava sve one koji dolaze iz poganskih naroda i koji još nisu prihvatili Kristov jaram i Kristove zapovijedi. Za svetoga Ambrozija *dovesti mlado magaričino* znači da zajednica poganskih naroda, koja je bila prije zanemarena i neprimjetna, ima žar Duha Svetoga.

⁷ Iako se u Knjizi Postanka ne spominje da je Izak stigao na magarcu do žrtvenika, Ambrozije pretpostavlja da je tako bilo, stoga napominje da je Izak došao na magarici. Neki prijevodi Biblije govore o muškom rodu, da je bio u pitanju magarac.

⁸ AMBROGIO, *Abramo*, I, 8, 71.

Privedeni Kristu, pogani su postali vjerni i imaju udjela u vječnom trsu. I mi smo vezani mladicom vjere koja je nerazrješiva, trajno bogata i životna. I za Ambrozija to predstavlja misterij.⁹

Uloga magarca dobiva i negativno obilježje. Kada je u pitanju sablazan koju čovjek može učiniti prema drugomu, Isus se služi mlinskim kamenom koji vuče magarac (usp. Mt 18, 6) kako bi označio težinu grijeha koja dolazi po sablazni. Kako bi se spriječio grijeh, služi se slikom mlinskoga kamena, odnosno služi se sredstvom koje pripada životinji. Vući mlinski kamen predstavlja nevideno poniženje i sramotu. I u ovom slučaju poganski narodi prisutni su u slici magarca, jer taj poganski narod vuče uokolo magareću spravu [kamen] sve dok se nalazi u neznanju. Ambrozije pojačava tu sliku mlinskoga kamena koji vuče magarac drugom slikom, postavljajući si pitanje traži li poganski narod Boga dok poput magarca vuče mlinski kamen i usitnjava Božju riječ. On vjeruje da je poganski narod zasljepljen i um mu je zatvoren, zato ne može podići pogled duha prema Bogu niti može otvoriti oči svojega srca prema svjetlu. Narod ulaže mnogo truda, ali sporim koracima poput magarčeva koraka, vrteći se često samo ukrug oko sebe samoga. Onaj koji vuče mlinski kamen [pogani] očekuje kraj svojega posla i nosi u sebi nadu da će progledati, on kojemu je oko vrata obješen kamen. Onaj koji je odbio Kristov jaram struže po kamenu. To je magarac s kamenom, slijepac s mlinskim kamenom, poganski narod s kamenom, koji vjeruje onomu koji mu ne može dati da progleda niti da dobro razumije.¹⁰ Osim rečenoga o magarcu stvorila se i druga negativnost. Njega se povezuje s liježnošću, o čemu sveti Ambrozije posebno ističe:

»Magarac, lijen, postavljen da bude žrtva i spor u osjetima, poučava nas da mi moramo biti revniji i da se ne smijemo ulijeniti u tijelu i u duši, nego tražiti utjehu vjere koja olakšava naše nametnute terete.«¹¹

Moglo bi se reći kako se slika magarca koji vuče mlinski kamen ipak može promatrati i u pozitivnom smjeru. On potiče na duhovno i moralno promišljanje onih naroda i osoba koje bi se trebale uzdići iznad svagdanje okupiranosti teškim poslom i zasljepljenosti grijehom te napraviti promjenu u odnosu prema Bogu. Mrviti i usitnjavati Riječ Božju doista je težak i zahtjevan posao za duhovni život, ali koji mora donijeti promjene, a promjena je podignuti oči prema Bogu. Uloga magarca ima gotovo sporedno značenje, ali predstavlja one narode i pojedince koji su zasljepljeni i u neznanju, a kojima je potrebno obraćenje.

⁹ Usp. AMBROGIO, *I Patriarchi*, 4, 23. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1980.

¹⁰ Usp. AMBROGIO, *Esposizione del vangelo secondo Luca*, VIII, 63. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1978.

¹¹ AMBROGIO, *I sei giorni della creazione*, VI, ser. IX, cap. 3, 11. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1979.

Magarac posjeduje određene prirodne kvalitete koje se mogu promatrati dvosmjerno. Prije svega, kod njega je moguće pronaći tradicionalne negativnosti kao što su slaba inteligencija, sporost i drskost. Ali se mogu pronaći i one osobine za pohvalu, kao što su strpljivost i blagost. Tako u osobinama te životinje crkveni oci ističu i pozitivnu i negativnu simboliku. Sveto pismo ne ocrta posebno magarca, nego ga svrstava u one životinje koje su predviđene za težački posao, poput konja ili mule, koje su uvijek na raspolaganju čovjeku da se njima koristi čovjek prema svojim potrebama. Često se simbolika magarca pripisivala ljudskom tijelu; ljudsko je tijelo u službi svagdanjih čovjekovih zadaća, ali opterećeno i sporo za njihovo obavljanje. Zato je duša ona koja se mora budno brinuti da se tijelo ne izgubi ili ne padne u grijeh, ona ga drži u sprezi s duhovnim vježbanjem u krjepostima.

3. Vol – marljivost i ustrajnost

Kada se želi prenijeti dublji smisao nekoga biblijskoga teksta, onda simbolično tumačenje životinje koja se u tekstu spominje samo pojačava tu nakanu. U tom smislu vol doživljava istu sudbinu simboličnoga značenja u kojem se krije poruka s kršćanskim predznakom. Kao da vol prestaje biti životinja u doslovnom smislu i postaje simbol za nešto.

Kada sveti Pavao govori o navjestiteljima radosne vijesti, kaže slikovito da *ne zavezuju usta volu dok vrše* (usp. 1 Kor 9, 4.9–10.14) i da moraju s nadom orati i plodove očekivati. Kada Pavao uzima u razmatranje vola koji preživava dok ore, očito misli na sebe i na sve one koji naviještaju evanđelje, na sve one koji rade na duhovnim dobrima i za svoj rad očekuju prihod ili nagradu.

Kršćanski pisci su pod utjecajem Pavlova razmišljanja jer poslanje evangeliziranja poistovjećuju sa strpljivim radom vola. Vol po svojoj naravi uživa ugled među kršćanskim piscima u staro vrijeme zbog pozitivnoga duha. O volu se stoga ne može ništa drugo govoriti nego samo dobro. On je blaga, snažna, radišna životinja, uvijek je spreman pružiti čovjeku neophodnu pomoć: u polju, u prijevozu robe, u upretnosti u kola ili plug. On je čovjeku koristan i živ i mrtav, jer i nakon smrti nudi sebe za jelo i kožu za pokrivanje. U mnogim je kulturama vol smatran svetim, pa je prikazivan u umjetnosti i opjevan u literaturi. I Stari zavjet ne odmiče daleko od takvoga shvaćanja vola, on je uz magarca najbliži suradnik čovjeku.

Vol predstavlja propovjednika. *Volovi* su bili apostoli i proroci koji su s naporom obrađivali ljudska srca za sijanje Božje Riječi, *volovi* su i svi crkveni naučitelji i duhovni učitelji koji evangeliziraju narod, poglavari Crkve isto su tako *volovi* koji vode brigu o mnoštvu, svi su oni *vol* koji prepoznaje svoga gospodara (usp. Iz 1, 3). Vol je zaslužio da ga se na simboličan način promatra kao životinju koja marljivo radi na zemlji i predstavlja kontinuiranu trajnu ljudsku aktivnost. Veli sv. Ambrozije:

»Naime, pomoću vola se asocira na kontinuirano obrađivanje zemlje, koje ide ukруг i nikad ne prestaje, i kada se učini da je došao do kraja vraća se na početak. To su oni koji obrađuju Sodomu i Gomoru. Oni koji obrađuju Egipat, takoreći, okreću s tvrdokornim duhom grude zemlje s plugom, proizvode muku i žanju tugu.«¹²

Ovdje vol predstavlja zle i opake ljude, koji su zla duha i ne će uživati plodove rada, a radit će neprestano.

Ali vol predstavlja i svakoga čovjeka koji dobro radi, ispunjava Božje zapovijedi i poučava krjeposnom životu. U njemu se očituju svete duše koje su sa svojim suradnicima svoj život opteretile oplođavanjem zemlje. *Volovi* su anđeli koji naviještaju istinu. U ovom slučaju, kada se uspoređi vol i zemlja, zemlja dolazi prikazana kao loša, kao ona koja opterećuje, a onda, s tim povezano, vol se uspoređuje s čovjekom koji se dao samo na zemaljsko i koji svoje tijelo hrani zemaljskim stvarima, pa onda predstavlja i krivovjerne učitelje [heretike] koji uživaju u zemaljskim stvarima.

Za svetoga Ambrozija vol i magarac simboliziraju narode koji su se hranili suhom i bijednom hranom prije nego su spoznali svoga Gospodara. Novi Gospodar jest Isus Krist, Kruh koji je sišao s neba, koji će blagovati u Crkvi, a to znači da spasenje dolazi po Crkvi s kojom završava vrijeme Zakona i po uskrsnuću Isusa Krista, a za njih je došlo vrijeme oslobođenja.¹³ Crkva za oba naroda postaje zajednički dom u kojem je jedna vjera u Isusa Krista.

4. Pas – vjernost do smrti

Današnje društvo vrlo je otvoreno suživotu sa životinjama, daje visoku cijenu životinjama te se bori za njihova prava. Nitko nije toliko voljen kao pas, tako da mu se dodijelila oznaka najvjernijega čovjekova prijatelja. Takva privrženost psu na neki način je naslijeđena iz prošlosti iz koje se može saznati kako je pas uvijek bio vjeran svojem gospodaru, pa čak i nakon njegove smrti.

U biblijskom kontekstu pas je znak suprotnosti. Koristan pomoćnik pastiru u čuvanju stada, budan branitelj kućnoga ognjišta, ipak je po zakonu žigosan kao nečista životinja zato što kao lualica pretražuje skloništa i zato što se hrani strvinama. Stoga je u nekim povijesnim razdobljima zakonom bilo zabranjeno dodirivati psa. Biblijski pisac prikazuje psa metaforički kao opasnoga neprijatelja kad kaže da je okružen čoporom pasa (usp. Ps 21, 17) te moli Boga da mu izbavi život iz šapa pasjih (usp. Ps 21, 21). Prorok Izaija uspoređuje nedostojne glavare s nezasićenim

¹² AMBROGIO, *Rimozranze del santo Giobbe*, II, 4, 15. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1980.

¹³ Usp. AMBROGIO, *Esposizione del vangelo secondo Luca*, VII, 175. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1978.

i proždrljivim psima (usp. Iz 56, 11), Matej evanđelist bilježi Isusove riječi da se svetinje ne daju psima (Mt 7, 6).

Poznato je da od svih životinja pas pokazuje najviše poštovanja prema svomu gospodaru, ni vrijeme ni loše gospodarevo ponašanje ne može izbrisati takav odnos. Pas raspoznaje, voli i služi. Raspoznaje tko mu je gazda, domaćin od onoga tko je stranac; onomu koji se prema njemu ophodi s poštovanjem ima moć uzvratiti na isti način.

Sveti Ambrozije ne pridaje psu moć razuma kao kod čovjeka, ali oštrina njegovih osjetila i njegova ponašanja u nekim trenucima mogli bi navesti na pomisao da ipak ima razum. To prikazuje na konkretan način. Kada pas nanjuši trag zeca ili jelena i nađe se na raskrižju više putova kojima je mogao krenuti zec ili jelen, da bi ih slijedio, upušta se u ozbiljno proučavanje u dubokoj tišini kojim putem treba krenuti i nakon toga donosi pravilan zaključak na temelju svoga njuha. Takvo ponašanje psa gotovo je identično sa stavom čovjeka koji treba pravilno zaključiti u životnim situacijama.

Psi su sposobni zaletjeti se na napadače kako bi obranili svoga gospodara i spremni su priječiti ulazak nepoznate osobe u kuću do te mjere da su i sami spremni uginuti za gospodara i biti ubijeni s njim. Oni su sposobni razotkriti počinitelja zlodjela, stoga se treba imati povjerenja u njegovo šutljivo svjedočanstvo. Ambrozije navodi jedan primjer koji se dogodio u Antiohiji kada je bio ubijen jedan vojnik koji je imao psa. Pas je pored mrtva tijela cvilio toliko glasno da su se ljudi okupili. Među okupljene je pristigao potajno i ubojica vojnika da se uvjeri o njegovoj smrti i u tom trenutku pas je otkrio ubojicu i nije mu dao pobjeći. Na taj način pas je iskupio svoga gospodara, kad ga već nije mogao spasiti od ubojice. Ambroziju je to poslužilo da postavi vjernicima pitanje kako se oni odnose prema našem Stvoritelju koji nas hrani. Mi se pretvaramo, ignorirajući uvrede koje dolaze do Gospodina, i često svojim neprijateljima dajemo hranu koju je za nas naš Gospodin priredio.¹⁴

Kršćanski egzegeti ili kršćanski tumači Biblije naglašavaju sliku dobroga psa za pastire Crkve koji se brinu za stado čuvajući ga od divljih i opasnih životinja.¹⁵

¹⁴ Usp. AMBROGIO, *I sei giorni della creazione*, VI, ser. IX, c. 23–24. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1979.

¹⁵ Poznat je stav crkvenih otaca da branitelji stada moraju obraćati pogane i grješnike i privoditi ih u stado, što potvrđuje i Grgur Veliki: »Evo, mi koji smo, vidi se, odjeveni u redovničko odijelo zbog vjere i da slušamo riječ svemogućega Gospodina dođosmo iz različitoga svjetovnog položaja. U slozi smo se svete Crkve okupili iz različitih mana. Tako se vidi da se očito dogodilo što se po Izaiji kaže Crkvi kao obećanje: 'Stanovat će vuk s janjetom i leopard ležati s kozličem' (Iz 11, 6). Po srdačnosti svete ljubavi vuk stanuje s janjetom jer oni koji su u svijetu bili otimači u miru počivaju s blagima i krotkima. Također leopard s jarićem leži jer se onaj koji je bio šaren od mrlja svojih grijeha slaže se

Pas kao životinja u širem društvenom kontekstu zadržava više značenja. U negativnom kontekstu pas predstavlja pogane, ali negativno značenje prelazi u pozitivno kada se poganin obrati i prihvati Krista. Ista je dvoznačnost i u slučaju židovskoga naroda prije i poslije obraćenja. Dvostruku simboliku psa pronalazi Kasiodoro kod sv. Pavla, kada nakon obraćenja dobiva novo ime.¹⁶

5. Jarac i koza – žrtva i hrabrost

Jarca se prije svega smješta u kontekst žrtve, odnosno njegove predodređenosti za žrtvu. Žrtva jarca, kao ona žrtva janjeta ili ovna, prisutna je u praksi primitivnih naroda koji su predani pastirskom načinu života i mnogi mistični kultovi predviđali su da žrtvovanje ili ubijanje jarca pripada inicijantima, to jest onima koji prolaze obredni put te pristupaju određenoj zajednici. Među mnogim životinjskim žrtvama, posebnoj vrsti žrtvovanja pripada žrtvovanje jarca koje se naziva *žrtveni jarac*. *Žrtveni jarac* postao je sveopći simbol.

U Starom zavjetu, kada su obredi u pitanju, jarac zauzima posebno mjesto. U knjizi Levitskoga zakonika jasno je opisana uloga jarca na dan žrtve okajnice, što znači da se žrtva jarca nalazi u službi oslobođenja izraelskoga naroda od njegove nečistoće zbog počinjenih grijeha. Za izbor žrtvenoga jarca bacala se kocka, a ždrijeb je odlučivao koji će od dvaju jaraca biti ubijen te čija će se krv raspršiti po oltaru. Preostali jarac, onaj živi, preuzima sve grijeha zajednice.

Kao i u drugim situacijama, židovski zakon propisuje kako se treba odnositi prema žrtvenom jarcu. Stoji napisano: »Neka mu na glavu Aron stavi obje svoje ruke i nad njim ispovjedi sve krivnje Izraelaca, sve njihove prijestupe i sve njihove grijeha. Položivši ih tako jarcu na glavu, neka ga pošalje u pustinju. Tako će jarac na sebi odnijeti sve njihove krivnje u pusti kraj« (Lev 16, 21–22).

---

s onim koji se ne obazire na se i u poniznosti se priznaje grešnikom. Ondje također dodano: 'Tele i lav i ovca zajedno će boraviti' (Iz 11, 6), jer će se u torove svete Crkve zajedno skupiti onaj koji se skrušenošću srca priprema za svakodnevnu žrtvu Bogu i onaj koji je kao lav okrutnošću okrutno bjesnio i onaj koji poput ovce ustrajava u jednostavnosti svoje nevinosti« u: PAPA GRGUR VELIKI, Homilije o proroku Ezekielu IV, 3. Franjevačka provincija sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri, M. MANDAC (preveo, napisao uvod i bilješke), Zagreb – Zadar, 2020.

¹⁶ Usp. CASSIODORUS, *Expositio in psalmum XLVIII*, 15, PL 70, 197 CD, 416: »Canis, voracissimum animal utque importunum, consuevit illas domos latratibus defendere in quibus edacitatem suam novit accepto pane satiari. His merito comparantur Judaei, qui Christianae fidei munere saginati, Ecclesiam Dei clamosa praedicatione difendere festinabunt; sicut Paulo apostolo contigit, ut qui ante fuit persecutor Christiani nominis, postea divino munere iungeretur apostolis. Addidit, et circuibunt civitatem. Civitatem significat Jerusalem, quae universaliter per mundum noscitur esse diffusa. Hanc ergo circuisse Paulum salutare generi humano testantur Epistolae, quae per universas gentes velut sacra divina tonuerunt. O canem istum beatum! Qui populos persequitur infideles, fures abigit, et ovilia sancta custodit; cuius latratus per totum mundum quasi grandisona tuba concrepuit.«

Slika odbačenoga i omalovažavanoga jarca vrlo je bliska ljudima jer on označava nevinoga čovjeka nepravedno osuđenoga zbog tuđih, a ne vlastitih grijeha. Osim toga kršćanski su pisci u *žrtvenom jarcu* prepoznali otkupiteljsku žrtvu Krista za zajednicu, čime je naglašen kristološki simbol jarca.

Sveti Justin u razgovoru s Trifunom, Židovom, povezuje pashalno janje i žrtvenoga jarca s onim što je Krist učinio:

»Dakle, otajstvo janjeta, za koje Bog zapovijeda da se žrtvuje kao Pashu, bijaše slika Krista čijom krvlju iz vjere u njega oni koji u nj vjeruju mažu svoje kuće (...) Isto tako, i ona dva jednaka jarca, za koja je zapovijeđeno da ih se za posta prikaže, jednoga za pomirnicu, a drugoga za okajnicu, naviještali su dvostruki Kristov dolazak: prvi o kojemu su ga starješine vašega naroda i svećenici odveli kao pomirnicu stavivši na nj ruke i ubivši ga, te njegov drugi dolazak kada ćete na istomu mjestu u Jeruzalemu spoznati njega koga ste prezreli i koji je bio žrtva za sve grješnike (...).«¹⁷

Tako dva jarca predstavljaju prvi i drugi Kristov dolazak na zemlju. Išlo se i korak dalje pa se u tim dvama jarcima pronašao motiv za govor o dvjema Kristovim naravima.

Starozavjetni izvještaj o Izaku i njegovim sinovima Jakovu i Ezavu (usp. Post 27, 1–45) Ambrozije povezuje s prinesenom žrtvom jarca *neugodnoga mirisa*:

»Nemamo ništa protiv ako netko ovu dvojicu braće tumači kao dva naroda, i to na način da mlađi sin predstavlja pogane koji se drže jednanim Izraelu, a stariji brat zavidnim očima promatra dok mlađi sin [mlađi brat – pogani] dobiva očev blagoslov. Isto su počinili i Židovi kada su se usprotivili Kristu koji je jeo s poganima [stariji brat – farizeji], zato njima pripada žrtva neugodnoga mirisa. Židov traži jarca, a kršćanin Janje, stoga je Baraba pušten na slobodu, a za nas je žrtvovano Janje. Zato se kod njih, Židova, osjeti miris grijeha, a kod nas oproštenje grijeha, koje je slatko kada je očekivano i koje je ugodno kada je radosno. Onaj koji očekuje jarca čeka antikrista, dok je Krist žrtva ugodnoga mirisa.«¹⁸

Iz toga se može u jednom trenutku vidjeti da jarac općenito predstavlja sve nečiste misli i sve mane koje stanuju u čovjekovu srcu, kao što su srdžba, pohlepa, zavist, zloća koje bi se morale odstraniti iz života, kao što se iz života stada odstranio onaj jarac koji je poslan u pustinju. U žrtvi neugodnoga mirisa krije se grijeh pohote,

¹⁷ JUSTIN, *Razgovor s Trifunom* XL, 1–4, B. JOZIĆ (preveo), Split, 2011.

¹⁸ AMBROGIO, *Esposizione del vangelo secondo Luca*, VII, 239. *Opera omnia di sant’Ambrogio*, Roma, 1978.

požuda tijela, grješne i nečiste misli koje su ukroćene kao neposlušne životinje, i to sve pod budnim okom pastira. U tom smislu sv. Ambrozije, dok tumači slučaj s Izakom, poručuje sljedeće:

»Pasi kozlice svoje (Pj 1, 8), vodi one koji su ti s desne strane, jer ako ne budu vođeni, lako padaju. Smiri svoju naglost, raspuštenost tijela i nerazumnu pohlepu, ukroti prevrtljive povode duše, ne hrani ih u šatoru svojega tijela, nego u šatoru pastirâ, koji znaju upravljati stadom.«¹⁹

Povezana s jarcem, i koza pronalazi svoje mjesto u kršćanskoj simbolici. U nekim slučajevima koza ima simbolične oznake jarca, ali nju se stavlja u kontekst divljine. Naime ona kao divlja životinja trči slobodno po brdovitim pašnjacima, hrani se slatkim biljem i penje se po raspuknutim stijenama s provalijama. U prenesenom smislu, njezina okretnost pridaje se savršeno kršćanskom asketi koji neustrašivo prolazi krivudavim putovima krjeposti. O slici koze lijepo razmišlja sveti Ambrozije dok tumači biblijsku knjigu *Pjesma nad pjesmama*:

»Navedena pohvala za kozu nije neprimjetna. U prvome redu usporedba s kozama je dražesna. Znamo, naime, da koze bez pogibelji pasu po vrletima i posve sigurne traže pašu na visovima. Kada se strigu, lišavaju se suvišnoga. Sa stadom koza uspoređuje se Crkva jer u sebi ima mnoge kreposti duša što posredstvom kupelji odlažu suvišne grijeha. One Kristu prikazuju otajstvenu vjeru i ćudorednu milost i zbore o križu Gospodina Isusa.«²⁰

Na drugom mjestu slika ostriženih koza koje su okupane vodom potiče Ambrozija da ih uspoređi s dušama koje čine stado Crkve, oprane vodom krštenja i oslobodene težine njihova grijeha. Taj crkveni otac dok tumači Sveto pismo poziva slušatelje da ne smiju shvaćati životinje neozbiljno i bez značenja. Zato ih podsjeća na ono što o njima govori Duh Sveti u Svetom pismu:

»Kosa ti je kao stado koza što iziđoše na brdo Gilead. (...) To stado pase na visinama. I tako, gdje drugi vide provaliju, ondje se ne nalazi nijedna opasnost za koze, gdje drugi vide opasnost, ondje to stado traži svoju hranu, vrlo ukusnu i vrlo probranu.«²¹

Na prvi pogled riječ je jednostavno o stadu koza, ali u mističnom smislu riječ je o Crkvi. Da Duh Sveti govori izravno o kozama, ne treba shvatiti doslovno, nego u duhu Ambrozijeva shvaćanja i vjerovanja da je Sveto pismo u cijelosti nadahnuto Duhom Svetim, pa i kad se koze spominju.

¹⁹ AMBROGIO, *Isacco o l'anima*, 4, 16. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1982.

²⁰ AMBROZIJE, *Otajstva i tajne*, VII, 38, M. MANDAC, (preveo, napisao uvod i bilješke), Makarska, 1986.

²¹ AMBROGIO, *Commento al salmo CXVIII*, XVI, 23. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1987.

6. Konj – budan i krjepostan život

Gotovo kod svih starih naroda, barem do izuma automobila, konj je imao, kao i pas, posebne povlastice jer i on je neodvojiv od čovjeka. Sličan je psu po vjernosti, ali još je jači po svojoj koristi, prije svega kao životinja za posao, za prijevoz, za vođene borbe, životinja koja je snažna i brza. Smjelost i pitomost zajedno su prisutne u njemu, ponosnoga hoda, ali i otporan na dugotrajni napor. On je ljudima prijatelj, proslavljen je i opjevan u antičkoj i klasičnoj literaturi.

Hvalospjevima o konju kod klasičnih autora pridružuje se i Biblija. Ipak, kada je biblijski čovjek uspoređivan s konjem, to nikada nije u pozitivnom smislu. Čovjeku koji se ponaša kao konj obično se pridaje oznaka slabe inteligencije, oholosti i razuzdane pohlepe. Činjenica je da su stari Izraelci na konja gledali s nepovjerenjem; on ne pripada izraelskoj kulturi ako ga se drži kao sredstvo rata i moći. Za bogate i ohole ljude, koji žele zavladatai zemljom svojom moći, konj postaje gotovo kao statusni simbol.

Iz biblijskoga kuta gledanja konj nije dobrodošao u svagdanji život i kulturu jednoga Izraelca. U židovskom zakonu pronalazimo propis da Židovi ne trebaju imati velik broj konja, a posebno kralj, kojemu se preporučuje da ne povećava broj konja i da ne ide po njih u Egipat (usp. Pnz 17, 16–17). Naime Egipćani su posjedovali konje i zato su propali (usp. Izl 15, 1–4). Kralj Salamon ponašao se kao i drugi kraljevi okolnih naroda pa je skupio tisuće bojnih kola i konja kako bi ih rasporedio po granici, ali konje je Salamon uvezao iz drugih krajeva (usp. 1 Kr 10, 26–29). Posjedovanje velikoga broja konja i mnogo žena za najmudrijega kralja Salomona bilo je pogubno i, svjestan toga, zatražio je od Boga mudrost (usp. 1 Kr 3, 9). Obećanje Božje Jošui da se ne boji jer će Jahve pobijediti sve kraljeve koji su se udružili protiv njega, a preživjele će konje osakatiti (usp. Jš 11, 5–6), upućuje na manjkavost pouzdanja u konja. Psalmisti upozoravaju da se ne treba uzdati u konjsku snagu (usp. Ps 32, 17), proroci najavljuju da će Jahve u onaj dan udariti na sve konje strahom, a njihove jahače mahnitošću (usp. Zah 12, 4).

Kršćani su prihvatili pozitivne osobine konja, na njima se na neki način inspirirali, ali ipak nisu mogli zanemariti i negativan sud o konju. Sveti Bazilije dok tumači psalme ističe da je svetima zabranjeno koristiti se konjima. Izraelci nisu držali prikladnim koristiti se konjima ni u ratu ni u privatnom životu, poučeni iskustvom s faraonom kojega je Bog bacio u more, kao i konje i konjanike.²²

²² Usp. BAZILIJE VELIKI, *Homilia in Psalmum*, XXXII, 9: »Exclusus est ab usu sanctorum equus. Sed neque Israel dum ei res in bellis ex animi sententia succederent unquam equestri potentia usus fuisse comperitur, neque quisquam sanctorum privatim usum equorum velut convenientem admisit. At vero Pharaon equitatu utitur, et superbus ille Sennacherib de equorum multitudinem gloriatur. Quamobrem Pharaonis equum et ascensorem proiecit in mare«, PG, 29, 345 BC.

Za konja se primjenjuje negativna simbolika, da je simbol najiracionalnijih ljudskih požuda kao što su oholost i bludnost. Sv. Ambrozije na slikovit način govori o opijanju biblijskoga čovjeka Noe i odnosa njegovih sinova prema njemu (usp. Post 9, 18–29). Noino opijanje tumači kao *uzjahati na konja*, odnosno uzjahati na požude tijela. U tom slučaju konj predstavlja požude tijela koje čovjeka mogu odvesti do nesvijesti ili uspavlivanja, štoviše, mogu ga odvesti u propast.²³ Ambrozije upozorava kršćane da trebaju paziti kada jašu stazom života kao da jašu na konju kojega ne smije ugristi zmija – grijeh, pa da ih konj zbacu na zemlju. To će se dogoditi ako je konjanik zadrijemao. Stoga kaže:

»Ako ti lakomost rani srce, ako te zahvati vatra požude, ti si kao uspavani jahač na konju i ne možeš zaustaviti svoje tijelo, to jest konja. Stoga bdij, da ne budeš bačen na zemlju, to jest da ne budeš mrtav, i ne spavaj. Oni koji snivaju svoje snove, ništa ne pronalaze. Ti se drži spasenja po Gospodinu, gledaj u njega dok ti prilazi, kako bi našao milost uskrsnuća. Juda je zaspao i zato nije čuo Gospodinove riječi. Juda je zaspao i još k tomu sanjao je bogatstvo: tražio je cijenu svoje izdaje. Đavao ga je vidio da spava i da je opsjednut lakomošću, ušao je u njegovo tijelo, ranio konja, bacio na zemlju konjanika odijelivši ga od Krista.«²⁴

U kontekstu kršćanskoga govora o krjepostima duše i požudama tijela sv. Ambrozije na slikovit način tumači odnos Krista i kršćanina:

»Naš kočijaš je Isus. Stoga duša kaže: 'Stvorio me je kao kola Amina-daba (usp. Pj 6, 11). Duša je naime kočija koju vodi dobar kočijaš. On posjeduje dobre i loše konje. Dobri su konji krjeposti duše, a loši su konji požude tijela. Dobar kočijaš obuzdava loše konje, upozorava ih, potiče ih da budu dobri. Četiri su dobra konja: mudrost, umjerenost, jakost i pravednost. Loši konji jesu: gnjev, požuda, strah i nepravda. Katkada su ti loši konji u međusobnoj suprotnosti: gnjev ili strah nasrću, zapleću se i usporavaju hod. Naime dobri konji odlete i uzdižu se od zemlje prema uzvišenim mjestima te dušu uzdižu (...). Ako je mudrost prebrza, a pravednost prespora, kočijaš svojom šibom potiče lijene konje. Ako je umjerenost preblaga, a jakost prekruta, kočijaš zna približiti protivne konje, inače će polomiti kola. Na isti način može se promatrati duhovni prizor:

²³ Usp. AMBROGIO, *Elia e il digiuno*, 5, 10; *Naboth*, 15, 64. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1985.

²⁴ AMBROGIO, *I patriarchi*, 7, 33. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1980.

svaka je duša ponesena u nebo u veoma velikom natjecanju, i konji jure kako bi prvi stigli do Kristove nagrade.«²⁵

Razuzdanost tijela povezuje se s konjem, a konjanik s inteligencijom koja jaše po žude tijela. O tome na isti način razmišljaju aleksandrijski egzegeti, kao na primjer Klement.²⁶

U viđenju crkvenih otaca konj je imao dvostruko značenje: dobro i loše. Kršćanin pripada Božjim konjanicima, a može pripadati konjanicima Zloga. Krist kao konjanik bdije nad pravednima, svetima, apostolima, propovjednicima, mučenicima, dok Đavao jaše na zlom konju, a to su progonitelji Crkve i heretici.

7. Jelen – pobjeda nad zlim

Jelen je životinja koja je obljubljen u Svetom pismu. Spominje se da je nastanjen u planinama, a krasi ga vitkost i elegancija, pokretljivost i brzina. Plašljiv je i stoga prikazivan uvijek u pokretu, voli samoću. Kršćanski autori koji se bave izučavanjem Biblije drže se onoga što kaže Biblija o prisutnosti jelena ili košute na njezinim stranicama (usp. Ps 41, 2; Pj 2, 9). Uvijek ima pozitivnu vrijednost. I ne samo u kršćanskom svijetu, jelen je uživao ugled i u antičkoj kulturi i mitologiji.

Kršćanstvo se služi simbolikom jelena i zmije da pokaže neprijateljstvo dobra i zla. Čudesne [mitske] moći pripisivane su jelenu koji je lovio gmazove, izazivao njihov otrov i ubijao ih. Da jelen ubija zmije i gmizavce, svakako je riječ o simboli. Zmija je simbol zla, a to zlo ubija jelen. O tome da je jelen ubojica gmazova i svih reptila piše i Euzebije Cezarejski dok promatra društvo monaha ili proroka u pustinji.²⁷

Nema sumnje da se u tom slučaju jelen odnosi na Krista koji je pobijedio zmiju koja je obuzela Evu. Da se odnosi na Krista, potvrđuje i sveti Ambrozije, podsjeća na nevinu i blagu narav jelena, u čiju se mrežu lako uhvate lovci:

²⁵ AMBROGIO, *Isacco o l'anima*, 7, 65. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1982. Ovdje je Ambrozijevo razmišljanje o duši koju vodi kočijaš pod utjecajem Platona, ali ima i dodirne točke s kršćanskim stavom sv. Pavla koji govori o životu kao jednoj borbi ili utrci nakon koje se može očekivati neka nagrada, usp. Fil 3, 14; 1 Kor 9, 24. Istu misao pronalazimo u njegovu djelu *Abramo*, II, 8, 54; *La verginità*, 15, 95–96.

²⁶ Usp. KLEMENT ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, II, 10, 89, 2, M. MANDAC (preveo, napisao uvod i bilješke), Split, 2006.

²⁷ Usp. EUSEBIUS, *Commentarius in Psalmum XLI*: »Cornutum animal cervus est, sed etiam purum secundum legem, serpentibus mortiferum, omnique reptili exitiosum, atque ex eorum genere quae solitudines frequentare solent. Talis erat propheticus chorus, amans solitudinis ac secessus. In desertis itaque, montibus et specubus versati esse feruntur; imo etiam omni adversariae potestati, omnique spirituali reptili exitiosi erant, utpote qui potestatem et ipsi haberent calcandi serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici: cornuti quoque erant, ut dicere possent: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu* (Ps 43, 6)«, PG 23, 369A.

»Tako se Gospodin, kao nesvjestan opasnosti i nespreman, pomiješao sa Židovima koji su kovali zavjeru i prihvatio je društvo Jude izdajnika čija ga je žalosna laž dovela do zamke križa i mreže patnje.«²⁸

Sin Božji preuzeo je narav koju je dao živim bićima, stoga je došao u ovaj svijet kao jelen i s čudesnim svjetlom nevinosti posjećivao je one koji su mu postavljali zasjedu. U vrijeme Ambrozija pripovijedalo se da je sjaj jelena, kada se nađe pred progoniteljima, takav da se ujedinjuje s konjanicima postavljenim u zasjedu i, nakon što zamete trag i prividno pokaže da je na njihovoj strani, svoje progonitelje navede u mrežu. Na isti se način Gospodin prilagodio svojim božanskim sjajem svojim progoniteljima koji su na kraju upali u zasjedu koju su njemu postavili.

Gospodin je svojom nevinošću nadvisio grijeh i njemu se odupro, pa sveti Bazilije ohrabruje: »Gdje god je prisutan jelen, nestaje svako zlo zmiје.«²⁹ Kao što je jelen sposoban popeti se na najviše planine, tako bi trebao biti sposoban svaki kršćanin postići najviše ciljeve, a to može postići studirajući Sveto pismo i teologiju.

Voda za kojom žeda košuta (jelen) povezuje se s vodom krštenja u kojoj se događa borba jelena i zmiје. Otrov koji jelen primi u sebe za vrijeme borbe sa zmijom spaljuje u svojoj unutrašnjosti vatrom koja se može ugasiti jedino pravom vodom koja je Krist Gospodin. Sveti Ambrozije uspoređuje Krista i jelena na sljedeći način:

»Krist je preuzeo na sebe sličnost s jelenom jer je, došavši na zemlju, zgazio zmiju bez nanošenja štete samomu sebi, odnosno zgazio je đavla stavši na njega petom, ali pri tome nije osjetio otrov (...). Budimo dakle i mi jeleni da možemo hodati po zmiijama otrovnicama. Postat ćemo jeleni ako budemo slušali glas Kristov, koji obučava jelene i ne dopušta da se bojimo ugriza zmiје. Ali ako bi netko bio ranjen, oslobađa ga tuge opraštajući mu grijehе. Doista, uzimali su u ruke zmiје onda kada su dahom svojih usta sveti apostoli izgonili zle duhove koji su bili skriveni u tijelima ljudi i nitko nije ni primijetio smrtonosni otrov.«³⁰

U istom tekstu Ambrozije se služi primjerima: sv. Pavlu nije naudilo zlo i zmiја (usp. Dj 16, 16; 28, 3–6); božanskim duhom iz nosnica pobijedena je zmiја (usp. Job 27, 3); susret *jelena* Isusa i *jelena* Ivana Krstitelja žednih spasenja (usp. Mt 3, 14).

²⁸ AMBROGIO, *Le rimostrazione di Giobbe e di Davide*, IV, 1, 2. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1980.

²⁹ BASILIUS MAGNUS, *Homilia in Psalmum XVIII*, 7: »Nam cervo praesente serpentium fugatur malitia omnis«, -PG 29, 300C.

³⁰ AMBROGIO, *Le rimostrazione di Giobbe e di Davide*, IV, 1, 4–5. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1980.

Govor o jelenu izvrsno je poslužio za govor o Kristu. U simboličnom smislu Krist je jelen koji pobjeđuje svako zlo i svaki otrov, grijeh i đavla. Ali na isti način crkveni oci poručuju kršćanima da i oni trebaju biti jeleni koji slušaju glas Isusa Krista. I tek kada poslušaju Gospodina, moći će pobijediti svaki oblik zla i otrova, te će bez straha moći hodati zemaljskim putem i stići do spasenja, premda ranjeni grijehom.

8. Pijetao – naviještanje i brižnost

Riječ je o životinji koja bdije iščekujući pojavljivanje Sunca, ali isto tako o njegovoj sposobnosti upozorenja na moguće opasnosti koje bi se mogle pojaviti, pijetao je gotovo poput alarma. U starim kulturama pridavale su mu se i terapijske moći u hramu nakon čovjekova ozdravljenja; hrabar i obučavan za borbe.

Kršćanska tradicija također se koristila simboličnim značenjem pijetla, a posebno kada je bilo potrebno rješavati pitanje Krista. Nikada se u kršćanskoj tradiciji nije pijetlu pridavalo negativno značenje, osim u srednjem vijeku. Naime tada su se crnim pijetlom koristili u magijske svrhe i za potrebe vještica kako bi se procijenilo koliko je prisutno zlo u čovjeku.

Pijetlom se koristi u prenošenju neke poruke, na primjer on je simbol Sunca koje dolazi, a Sunce je simbol Krista, dakle pijetao postaje simbol Krista. Očito je da ta simbolika pronalazi plodno tlo u Svetom pismu, kao npr. kod sv. Luke evanđelista koji piše: »Zahvaljujući milosrdnom srcu Boga našega, zbog koga će nas pohoditi Sunce s visine« (Lk 1, 78). Ili kod proroka Malahije koji kaže: »A vama koji se imena mojega bojite sunce pravde će ogranuti« (Mal 3, 20). Dok se proslavlja pjesma pijetlova, pjesnici stvaraju pohvale Kristu: kao što pijetao budi ljude na novi dan, tako i Krist, mistični pijetao, budi dušu na novi život i tada se raspršuju tmine, vraća se nada te demoni napasnici bježe, a svjetlost ulazi u srce grješnika. Sveti Ambrozije spominje pijetla dok objašnjava Kristovo mistično djelovanje:

»Pjev pijetla ugodan je noću i ne samo ugodan nego je i koristan jer kao dobar sustanar budi onoga koji još sanja, oglašava onomu koji je već budan, ohrabruje onoga koji putuje upozoravajući svojim znakom javljanja da dolazi zora. Na njegov znak razbojnik napušta zasjedu i jutarnja se zvijezda budi i osvjetljava nebo; na njegov pjev bojažljivi mornar odlaže svoju tjeskobu i svaka se uzburkana oluja smiruje; na njegov pjev svaka se pobožna duša uzdiže na molitvu i nastavlja čitati ondje gdje je stala, na njegov pjev konačno sama Stijena Crkve pere grijeh počinjen zatajenjem prije negoli se pijetao oglasio; na njegov pjev svima se nada vraća, ublažava se kazna pakla, ublažava se bol rane, smiruje se vrućica, kod onoga

koji je klonuo vjera se vraća. Isus upire svoj pogled na onoga koji tetura i ispravlja onoga koji griješi.«³¹

Oglašavanje pijetla povezuje se s opraštanjem grijeha, odnosno oglašavanjem pijetla apostolu Petru dogodila se spoznaja vlastitoga grijeha, nakon čega je uslijedilo oprostjenje i nutarnje obraćenje. Ponukan time, sveti Ambrozije u duhu molitvenoga vapaja moli da u svetim obredima zapjeva mistični pijetao i da u našim riječima zapjeva pijetao kao svetom Petru. Prvi Ambrozijev himan koji je predviđen da se moli po danu kao da je nadahnut na onome što je pijetlova oznaka. U tom himnu stoji napisano:

»Već glasnik dana javlja se, i noćne straže kazuje, to noćno svjetlo putnika, sunčane zrake doziva.«³²

Moglo bi se reći da je pijetao simbol grješnika koji se kaje za svoje grijeha. Povezuje se prije svega sa svetim Petrom, kojemu je Isus rekao da će ga tri puta zatajiti prije negoli se pijetao oglasi (usp. Mt 26, 34). Na nekim mjestima ponašanje pijetla pri oglašavanju upućuje na ponositost i oholost, što pronalazimo u Svetom pismu: »Troje ima lijep korak, a četvero lijepo hodi: lav, junak među zvijerima, koji ni pred kim ne uzmiče; pijetao, što se odvažno šeće među kokoškama; jarac koji vodi stado; i kralj sa svojom vojskom« (Iz 30, 29–31). I k tomu pijetlova mesnata krijesta sliči kruni, dok u isto vrijeme simbolizira Kristovu ljudskost koja je trpjela i predala se kao žrtva za naše grijeha. Još Stari zavjet napominje da su krvlju zaklanoga pijetla očišćeni gubavci.

Grgur Veliki u kontekstu pastoralna daje pastoralnu uputu propovjednicima služeći se osobinama i ponašanjem pijetla i kaže da propovjednik treba izbjegavati odvlačenje duha slušatelja iznad njegovih mogućnosti, inače se prekida nit misli te se rastegne više nego što je [vjernik] sposoban razumjeti. Sve što je uzvišeno treba ostati skriveno brojnim slušateljima, a otkriveno samo nekima. Stoga blaženi Job kaže: »Tko je dao pijetlu inteligenciju?«³³ Zapravo, svet propovjednik kada više u ovom mračnom vremenu, on je kao pijetao koji pjeva u noći: »Ustajte, pravedni, i ne griješite.« Obično pijetao podiže svoj glas u satima duboke noći, a kada je zora blizu, kratko i umilno se oglašava. Upravo onaj koji tako propovijeda oglašava jasnu poruku za srca koja su još uvijek potamnjena, bez da je otkrio skrivene tajne, a samo kada se približi svjetlo istine, čut će svu finoću i oštrinu nebeskih stvarnosti.

³¹ AMBROGIO, *I sei giorni della creazione*, V, ser. VIII, c. 88. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1979.

³² AMBROGIO, *Inni, iscrizioni, frammenti*, I. *Opera omnia di sant'Ambrogio*, Roma, 1994. Taj se himan moli u Božanskom časoslovu III, nedjelja trećega tjedna kroz godinu.

³³ Pijetlova inteligencija odnosi se na njegovo raspoznavanje sati u noći kada treba zapjevati.

Pijetao prije nego zapjeva trese svojim krilima, njima se udara i tako uvećava svoju budnost. Tako treba činiti svet propovjednik prije nego izgovori svetu propovijed, on treba biti budan i oduševljen za dobro djelovanje jer inače njegova propovijed nema uspjeha, ako je i sam lijen činiti dobro. Propovjednik treba najprije prodrmati samoga sebe, treba ponajprije samoga sebe udarati krilima svojih misli, treba ispitati hitro svoju nutrinu i s ozbiljnom pozornošću izbaciti beskorisnu tromost. Samo na taj način može voditi tuđe živote svojim propovijedanjem. Svaki dakle propovjednik, a moglo bi se to reći i za vjernika, poput pijetla treba svojim trudom i udaranjem duhovnim krilima po samome sebi stvoriti otvoreni put za ono što namjerava svojim glasovnim riječima objaviti drugima. Zaključno rečeno, prije nego se pijetao oglasi i navijesti novi dan, on obavlja pripreme u sebi i oko sebe, na isti način treba postupiti svaki propovjednik i vjernik prije nego navijeste Riječ novoga života po evanđelju.³⁴

Zaključak

Ambrozijeva teologija i duhovnost kreću od temeljnoga načela *Christus omnia*. To uvijek znači što je Krist za pojedinca i što je Krist za zajednicu. Krist ne samo da otkriva samoga sebe nego otkriva Oca, stvoritelja, stvorenom svijetu. Slika Božja utisnuta je u Jedinorođenoga Sina, u stvoreni svijet, u prirodu. Ambrozijeva spomenuta djela svjedoče da stvoreni svijet (*ad extra*) otkriva barem djelomično ono što se događa unutar Trojstva (*ad intra*). Stvorenja govore o Bogu i kad čovjek to ne primjećuje. Ambrozijev govor o životinjama trajni je poziv čovjeku da sebi osvijesti kako mu Bog progovara kroz stvorenja (*Christus pro me*), ali da Bog progovara i svim ljudima (*Christus pro nobis*).

Ambrozijev govor o životinjama na tragu je naglašavanja savjesnoga i odgovornoga ponašanja čovjeka prema prirodi, flori i fauni, u konačnici, govor o životinjama poticaj je da čovjek postane biće s više ljubavi i odgovornosti prema živom i neživom svijetu. Čovjek je slika Božja po stvaranju, a ne po razaranju, po čuvanju, a ne po uništavanju, čovjek je slika Božja i po ostavljanju života drugima poslije njega, a ne po ostavljanju pustoši i beznada. Moglo bi se reći u obratnom smjeru, kad čovjek,

³⁴ Usp. GREGORIO MAGNO, *La regola pastorale* III, 39–40, M. T. LOVATO (traduzione, introduzione e note) Roma, 1985. Kristološki simbolizam primjenjuje se i kada je u pitanju kokoš/kvočka. Crkveni oci koriste se evanđeoskim tekstom o kvočki i pilićima kada je u pitanju spasenje Jeruzalema (Mt 23, 37). Za njih je kvočka simbol Kristove brige za ljude koje treba sačuvati od neprijatelja; ona je simbol Crkve koja pod svoja krila okuplja sve narode. O simbolici kokoši piše sv. Augustin: »Neka nam se iz srca ne udaljuje misao na kokoš (usp. Mt 23, 37) što mekanim perjem pokriva sitni plod i puknutim kokodakanjem doziva piliće da pijuču te – ako iz ponositosti pobjegnu od ugodnih krila – postaju plijen pticama«, u: AUGUSTIN, *Poučavanje neupućenih*, X, 15, M. MANDAC (preveo, napisao uvod i bilješke), Makarska 1988.

promatrajući stvoreni svijet, ne želi priznati Boga stvoritelja, to će umjesto njega posvjedočiti životinje. U kontekstu stvarateljskoga Božjega djela životinjski život ima svoju vrijednost, posebno jer su i životinje djelo Božje. Čovjek se stoga ne smije zaustaviti samo na osobnom, pozitivnom ili negativnom, iskustvu kada izgrađuje svoj odnos prema životinjama, nego treba imati pred sobom činjenicu da i one pripadaju stvarateljskom Božjem planu i da naravnim zakonitostima koje vladaju u životinjama otkriva svoju moć. Ali sve je to u službi ostvarenja dostojanstvenoga života čovjeka, čiji je život na vrhu ljestvice Božjega rasporeda.

Vjera nas naša uči da je Bog sve stvorio, svime upravlja i sve uzdržava, materijalni i duhovni svijet. Premda vjernici, dok promatramo i kontempliramo stvoreni svijet, ostajemo iznenađeni Božjom kreativnošću i raznolikošću u prirodi. I ne samo da je iznenađen pred bogatstvom prirode, čovjek je pozvan priznati da se skriveni i nevidljivi Bog u tom bogatstvu i nalazi. U vremenu rezignacije i ravnodušnosti govor o životinjama može poslužiti kao povod divljenju životu, dubljoj spoznaji skrivene stvarnosti, traženju smisla cjelokupne zbilje, ali govor o životinjama ponajprije je poticaj za otkrivanje Boga koji je izvor sve ljepote i mudrosti, kako stoji zapisano u Knjizi Mudrosti: »Koji iz vidljivih ljepota ne mogu spoznati onoga koji jest – nisu kadri prepoznati umjetnika po djelima njegovim« (Mudr 13, 1).

Sveti Ambrozije potaknuo nas je i ohrabrio da u ovom radu istražimo životinje te ih predstavimo kao šutljive svjedoke Božje tajne u svijetu, a time je pozvao na aktualiziranje i približavanje Isusovih riječi upozorenja da ako ne budu njegovi učenici govorili o dolasku Mesije i njegovu kraljevstvu, kamenje će vikati (usp. Lk 19, 40).

ANIMALS, SILENT WITNESSES TO THE MYSTERY OF GOD IN THE THOUGHT OF ST. AMBROSE

Drago TUKARA*

Summary: *The article starts with the fact that every civilization and culture testify to the meaning and value of animals in man's everyday life and in devising his existence.*

The author considers only a few animals, eight of them, some in pairs and some individually, and only those walking on the earth. Each of them stands in the title of the paper together with prominent characteristics and forms one chapter.

The animals taken into consideration were selected based on the opus of St. Ambrose. The Church Fathers used animals and their features to proclaim and reveal God's mystical plan through creation. The symbolism of animals indicates a close connection between earthly and supernatural reality, primarily with Christological symbolism.

Keywords: *animals, symbolism, man, Jesus Christ, mystery, St. Ambrose, the created world.*

---

* Asst. Prof. Drago Tukara, Ph.D., Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Petra Preradovića 17, P. O. box 54, 31400 Đakovo, Croatia, drago.tukara@gmail.com